

Osmanlı Devleti'nde Yörükler ile Yerleşiklerin Kavgası: Kayıp Köyler Meselesi* ** ***

The Struggle Between Nomad and Settlements in the Ottoman State: The Problem of the Lost Villages

Alpaslan DEMİR****

Öz

Konar-göçerlerin hareketleri, nüfusun arttığı ve daha önemlisi devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde, yerleşik köylünün yerini yurdunu terk etmesi için önemli bir unsur olmuştur. Nüfusun fazla olmadığı ve tarım alanının görece geniş olduğu ilk devirlerde, devlet otoritesi de güçlü olduğundan, konar-göçerlerin hareketleri bir sıkıntı oluşturmazken, ne yazık ki sonraki dönemlerde işler değişmiştir. Nüfusun artması, yerleşme dokusunun yoğunlaşması, tarım alanlarının artık yetersiz kalması ve hepsinden önemlisi, devlet otoritesinin zayıflaması ile konar-göçerler rahat ve pervasız hareketler yapmaya başlamışlardır. Yerleşik nüfusun ekim alanlarına zarar verdikleri gibi insanların canlarına kast etme ve hatta eşkıyalık yapma gibi kanun dışı işlere de başlamışlardır. Dolayısıyla yerleşik köylü bu sıkıntılar ile mücadele etmektense, kolay olanı tercih ederek yerini yurdunu terk etmişlerdir.

Osmanlı iskân tarihi için önemli bir problem olan terk edilmiş/kaybolan köyler meselesini müstakil bir çalışmada ilk ifade eden kişi Suraiya Faroqhi'dir. 1976 yılında sunduğu "Anadolu İskanı ile Terkedilmiş Köyler Sorunu" başlıklı bildirisıyla araştırmacıların ilgisi ni bu konuya çekmek istemiştir. Fakat 1976 yılından yakın döneme kadar bu konuda müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada konar-göçer yerleşik mücadelesi Osmanlı Devleti'nde önemli bir problem olan terk edilmiş/kaybolan köyler problemi çerçevesinde değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Osmanlı, Konar-göçer, İskan, Demografi.

Abstract

The movements of nomads are an important factor for that settled peasants left their country in the periods of weak of state authority and increased population. In the first periods that there isn't more population and relatively large agricultural area, the movements of nomads didn't create a problem because of the strong state authority; but in the last periods unfortunately

* Makale Geliş Tarihi: 16.08.2016 Kabul Tarihi: 18.09.2017

** Bu çalışma, Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ yürütücülüğünde yapılmakta olan 113K101 nolu TÜBİTAK/SOBAG projesinin bir bölümüdür. Katkılarından dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

*** Bu çalışma, Anadolu'ya Göç Konferansı'nda (2-29 Nisan 2016-TODAİE/Ankara) "Osmanlı'da Konar-göçer Hareketleri ve Baskılarının Göçlere Etkisi" başlığı ile bildiri olarak sunulmuş, yeni ve farklı bilgi ve belgelerle genişletilerek makale haline getirilmiştir

**** Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Tarih Bölümü,
alpaslandemir@yahoo.com

Göç

Akademik
Bakış

15

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017

things changed. The increase in population, the intensification of settlement pattern is now inadequate for agriculture and most of all, the state authority weaken so, the nomads started to do ease and reckless moves. They caused damage to the plantations of the resident population and also they begun to works even illegal as banditry. So, settled peasants choosed easy thing rather than dealing with these problems and they left their country.

The abandoned lost village is a serious problem of the Ottoman settlement history and it is firstly mentioned by Suraiya Faroqhi. She wanted to draw researchers' attention of this issue with the article that she presented named "Anadolu İskanı ile Terkedilmiş Köyler Sorunu" in 1976. But until recently since 1976, there is not an independent study on this issue. In this study, struggle between nomad and settlements in the Ottoman State will be evaluated in the context of the problem about abandoned lost villages.

Key Words: Immigration, Ottoman, Nomad, Settlement, Demography

GİRİŞ

Osmanlı toplumunun büyük bir kısmı yerleşik hayat sürmekte idi. Bunlar şehirler, kasabalar ve köylerde yaşamaktaydı. Osmanlı toplumunun diğer bir kısmı ise konar-göçer bir yaşam sürmekte olup, ekonomik olarak hayvancılıkla uğraşmaları sebebiyle yaylak-kışlak arasında gidip gelmekteydiler.¹ Osmanlı içerisinde yerleşik toplumdaki farklı bir yapıya sahip olan konar-göçerler merkezi otoriteden mümkün olduğu kadar bağımsız görünmekle birlikte bunlar için düzenlenmiş olan kanunlar çerçevesinde yaşamlarını sürdürmekteydiler.² Kanunnamelerde konar-göçer Yörükleri tanımlarken kullanılan "Yörük lâ mekandır ta'yîn-i toprak olmaz her kande dilerse gezerler" ifadesi bunların başıboş dolaşan bir grup olduğu anlamına gelmez.³ Nitekim kanunnamelere göre konar-göçerler, konup-göçtükleri güzergah içerisinde çevreye zarar vermemeleri gerekirdi. Bunun aksi durumunda ise konar-göçerlikten men edilmekteydiler. Çevreye zarar verme meselesi özellikle yerleşikler ile konar-göçerler arasındaki en önemli ihtilaf konusuydu.⁴ Bu konuda bilgilere gerek sicillerde gerekse diğer kaynaklarda rastlamak mümkündür.⁵ Konar-göçerlerin Osmanlı iskan tarihine olumlu/olumsuz etkileri de ayrıca üzerinde durulması gerek bir konudur. Osmanlı Devleti'nde yeni fethedilen yerlerin Türkleşmesi kadar boş yerlerin şenlendirilerek ekonomik hareketliliğin sağlanması, yeni kasaba ve köylerin kurulması⁶ konar-göçerlerin Osmanlı iskan tarihine olumlu katkılarıdır.

1 İlhan Şahin, "Göçebeler", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s. 132.

2 Bahaeddin Yediyıldız, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler*, C. IX, Ankara 2002, s. 204.

3 Mehmet Ak, *Teke Yörükleri (1800-1900)*, TTK Yay., Ankara 2015, s. 10.

4 Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yay., 2. Baskı, İstanbul 2007, s. 32-33.

5 Ahmet Kankal, "Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar I: İskân", *OTAM*, S. 9, Ankara 1998, s. 231; Mehmet Ak, a.g.e., s. 203-204.

6 Ahmet Tabakoğlu, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Yeni Türkiye Dergisi*, C. 32, Ankara 2000, s. 344. Ayrıca bkz. Tufan Gündüz, "Dulkadirli Türkmenleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2006, s. 454.

Anadolu'da konar-göçer nüfusta görülen artış⁷ yanında yerleşiklerin de nüfusunun artmış olması bazı problemleri de beraberinde getirmiştir. Nitekim, artan nüfus dolayısıyla yerleşiklerin ekilebilir toprak sıkıntısı içerisinde girdiği kaynaklardan anlaşılmalıdır.⁸ Bu çalışmanın temel problemini de konar-göçerlerin Osmanlı iskan tarihine olumsuz etkileri oluşturmaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı, konar-göçerlerin baskısı ile Osmanlı iskan tarihinde önemli bir problem olan kaybolan/terk edilen yerleşmeler arasındaki ilintiyi ortaya koymaktır.

Konar-Göçerler ve Terk Edilen Köyler Meselesi

Yerleşme, barınmak ya da bir faaliyeti sürdürmek amacıyla bir arazi üzerine inşa edilmiş bir veya birden fazla konuttan oluşan ünitelerdir. Yerleşmelerin temel unsuru olan konutlar sadece evlerden oluşmamaktadır. Ev olarak kullanılan binalar yanında değişik amaç ve faaliyetlere yönelik olarak yapılan binaların hepsi konut (mesken) başlığı altında toplanmaktadır.⁹ Yerleşme, insanların yeryüzünde kendileri için en uygun yaşam alanlarını bulmaları ve buralarda yaşamlarını sürdürmelerini de ifade etmektedir.¹⁰ İnsanlar, yerleşim alanı seçiminde çeşitli kriterleri göz önünde bulundurmaktadır. Ali Özçağlar bu kriterleri, relief, su, toprak, iklim, bitki örtüsü ve ulaşım olarak sıralamaktadır.¹¹ Ellen Semple, iklimin insan hayatını şekillendirmesine dair "İklimin etkileri sürekli ve insan faaliyetlerini kontrol etmede oldukça inatçıdır. Kurak bölgelerde tarım ve yerleşik hayat ancak sulama imkanları olduğunda mümkündür." açıklamasını yapar.¹² Netice itibarıyla yerleşme, en geniş anlamda insanların oturduğu ve faydalandığı alan, dar anlamda ise insanların içinde oturup diğer faaliyetlerde bulunduğu yer olarak tanımlanabilir.¹³ Yukarıda zikredilen kriterlerden birinin veya bir kaçının ortadan kalkması veya fonksiyonunu yitirmesi durumunda, insan-doğal ortam etkileşiminin en güzel biçimde yansıttığı coğrafi unsur¹⁴ olan yerleşmeler ortadan kalkmaktadır.¹⁵

7 Bkz. Alpaslan Demir, *XVI. Yüzyılda İçel ve Çevresinde Bozdoğan Cemaati*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015; Alpaslan Demir, *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Anadolu'da Bozdoğan Yörükleri*, Berikan Yay., Ankara 2012. Benzer örnekler için bkz. Tufan Gündüz, a.g.e., s. 105-106.

8 Bkz. Alpaslan Demir, "15-16. Yüzyıl Anadolu'sunda Nüfus-Toprak İlişkisi (Turhal Kazası Örneği)", *OTAM*, S. 27, Bahar 2010, s. 59-88.

9 Osman Gümüüşçü, *Coğrafyaya Davet*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013, s. 290.

10 Osman Gümüüşçü, *Coğrafyaya ...*, s. 288-289.

11 Ali Özçağlar, "Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, Ankara 1995, s. 98. Servet Karabağ-Salih Şahin, Türkiye'de yerleşmenin dağılımına etki eden faktörleri Fiziki Faktörler (iklim, su, yükselti, bitki örtüsü) ve Beşerî ve Ekonomik Faktörler (tarımsal faaliyetler, savunma, ulaşım, sanayi, madencilik, turizm) olmak üzere ikiye ayırmaktadır. bkz. Servet Karabağ-Salih Şahin, *Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*, Ankara 2003, s. 80-85.

12 Ellen Semple, "Fizikî Çevrenin İnsana Etkileri", (Çev. Yılmaz Arı), *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s. 26.

13 Osman Gümüüşçü, *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK Yay., Ankara 2001, s. 22.

14 Bkz. Erol Tümertekin-Nazmiye Özgüç, *Beşerî Coğrafya*, Çantay Yay., İstanbul 2002, s. 381; Ali Özçağlar, *Coğrafyaya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara 2003, s. 65 ve Osman Gümüüşçü, *Coğrafyaya ...*, s. 289.

15 Osman Gümüüşçü, *Coğrafyaya ...*, s. 289.

Görüş

Akademik
Bakış

17

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017

Osmanlı dönemi yerleşme ve nüfusu üzerine gerek sancak gerekse kaza veya nahiye bazında çok sayıda çalışma olmasına karşın hem Anadolu veya Osmanlı bütününe hitap eden hem de yerleşmelerde zaman içerisinde meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri, dolayısıyla bu arada yerleşmelerin terk edilmesi ve kaybolması üzerine Suraiya Faroqhi'nin¹⁶ konuya dikkat çektiği 1976 yılından yakın döneme kadar müstakil hiçbir araştırma yapılmamıştır.¹⁷

Manisa, Konya ve Sivas bölgesinden hareketle¹⁸ 16. yüzyılda kayıtlı köylerin, bölgelere göre değişiklik göstermekle beraber, yaklaşık % 55-65'inin 20. yüzyıla kadar gelen süreçte terk edilerek günümüze ulaşmadığı ifade edilebilir (bkz. Tablo I)

	Manisa köy		Konya Köy		Sivas Köy	
	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde	Adet	Yüzde
Toplam köy Sayısı	219	100%	221	100%	353	100%
Devam eden köy Sayısı	79	36,07%	75	33,93%	156	44,19%
Kayıp köy sayısı	140	63,93%	146	66,06%	197	55,81%

Tablo I: 16. Yüzyılda Manisa, Konya ve Sivas Kazalarında Mevcut Yerleşme Sayıları ve Kayıp Oranları

16. yüzyıl sonlarından 20. yüzyıla kadar geçen yaklaşık 350 yıllık zaman dilimi içerisinde ne kadar kayıp olduğunu bilmek kadar kayıpların hangi dönemde yaşandığını bilmek konunun sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesi açısından önem arz etmektedir.¹⁹ Bu bağlamda köylerin ortadan kalkması en fazla Manisa'da 1800-1850 ile 1600-1650, Konya'da 1600-1650 ile 1750-1800 ve Sivas'ta 1600-1650 ile 1650-1700 dönemlerinde meydana gelmiştir (bkz. Tablo II). Manisa, Konya ve Sivas bölgesi sonuçlarına bakıldığında kayıp dönemleri farklılık göstermektedir. Şüphesiz bu kayıpların tamamını tek bir nedene indirgemek zordur.

16 Suraiya Faroqhi, "Anadolu İskanı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu", *Türkiye'de Toplum Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler*, 1976, s. 289-302.

17 Bu bağlamda Prof.Dr. Osman Gümüşçü yürütücülüğünde 2013 yılı Eylül ayında başlanan "Türkiyenin İskân Tarihinde Önemli Bir Problem: Kaybolan Yerleşmeler" isimli Tübitak projesi önem arz eder. Ayrıca, Oktay Özel tarafından 2015 yılında yayınlanan makale "kayıp/terk edilen köyler meselesi" açısından önem arz eden bir diğer çalışmadır, bkz. Oktay Özel, "Osmanlı Anadolu'sunda Terkedilmiş/Kayıp Köyler Sorunu (17-19. Yüzyıllar)", Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 557-591.

18 Bu çalışmada kullanılan bilgiler Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ yürütücülüğünde yapılmakta olan 113K101 nolu TÜBİTAK/SOBAG projesinden elde edilmiştir. Proje, Eylül 2016 tarihinde Tübitak'a teslim edilmiş olup onaylanması akabinde Tübitak'ın internet sayfasında kullanıma açılacaktır.

19 16. Yüzyıl tahrirlerinde geçen köy isimleri Avarız Defterleri, Şeriye Sicilleri, Şikayet Defterleri, Ahkam Defterleri, Temettuat Defterleri, Nüfus Defterleri, Salnameler ve Timar Ruznamçe Defterleri taramaları ile takip edilmiştir. Bu defterlerin listesi kaynakçada belirtilmemiştir.

Dönem	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	
Zaman Dilimi	1600-1650	1650-1700	1700-1750	1750-1800	1800-1850	1850-1900	1900-1950	Toplam
Manisa Kayıp Köy Sayısı	31	3	15	1	59	13	18	140
%	22,14	2,14	10,71	0,71	42,14	9,28	12,85	100
Konya Kayıp Köy Sayısı	90	13	6	25	6	6	0	146
%	61,64	8,90	4,10	17,12	4,10	4,10	0	100
Sivas Kayıp Köy Sayısı	78	69	10	0	10	29	0	197
%	39,59	35,02	5,07	0	5,07	14,72	0	100

Tablo II: 16. Yüzyılda Manisa, Konya ve Sivas Kazalarında Mevcut Yerleşmelerin Çeşitli Zaman Dilimlerindeki Kayıp Oranları

Köylerin terk edilme ve ortadan kalkma gerekçesi olarak tüm Anadolu için tek bir neden söylemek çok da olası değildir. Her bölgenin kendi iç dinamikleri farklı olması nedeniyle temelde farklı farklı nedenler söz konusudur. Bazı durumlarda birkaç nedenin birleşmesi de köylerin terk edilme oranını etkilemektedir. Fakat yüksek oranda çıkan kayıpların temelde bazı nedenleri olduğu söylenebilir. 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyılın başlarında “Celali İsyancıları” olarak nitelendirilen kargaşa dönemi Anadolu’nun pek çok bölgesinde sıkıntılara neden olmuştur. Bu kargaşa döneminin bir yansıması olarak Konya ve Sivas bölgesinde pek çok köy harap olmuş ve terk edilmiştir. Kırsal alanda meskûn olanlar buna direnç gösterememiştir. Manisa da Celali kargaşasından oldukça muzdarip olan bir bölgedir.²⁰ Buna karşın diğer bölgelere nispetle köylerin terk edilmesine karşı bir direnç gösterilmiştir. Bu dirençte Manisa bölgesi arazisinin verimli olması önemli bir etken olmalıdır. Diğer bölgelerle kıyaslandığında Manisa’da halkın yaşadıkları bütün olumsuzluklara karşın hala karınlarını doyurabildikleri söylenebilir. Manisa’nın coğrafi durumu ve arazisinin verimli olması yanında kır yerleşmelerinde oldukça fazla bir şekilde aşiretlerin meskun olmasına bağlı olarak da bu bölgedeki köylerin terk edilme sonucu diğer bölgelere nispetle 200 yıl geciktiği ifade edilebilir.²¹

Sivas, Konya ve Manisa’dan hareketle belirlenen Osmanlı döneminde göç ve buna bağlı olarak köylerin terk edilme sebepleri, temelde ekonomik ve

20 Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Manisa Halkevi Yay., İstanbul 1944; Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1944.

21 Alpaslan Demir, “İskan Sürecinde Konar-Göçerler: Manisa ve Çevresi Örneği (XVI-XX. Yüzyılları)”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanoğulları Beyliği 5-7 Kasım 2015*, Manisa., Basılmamış Bildiri.

güvenlik olmak üzere iki başlığa indirgenebilirse de, detaylandırıldığında aşağıdaki başlıklarla ifade edilebilir:

- 1-Doğal afetler, iklim salınımları ve salgın hastalıklar
- 2-Büyük tağşişin etkileri
- 3-Artan vergilerden kaçış
- 4-Timar sisteminin bozulması
- 5-Celali isyanları ve eşkıyalık
- 6-Göçler ve bu yolla köylerin toplulaşması
- 7-Ayanların faaliyetleri
- 8-Savaşlar ve askeri seferlerin etkileri
- 9-Mülkiyet özellikleri

Bu çerçevede bu çalışmanın konusu olan konar-göçerlerin hareketleri ve bunun bir etkisi olarak yerleşiklerin göçü, eşkıyalık başlığı altında değerlendirilebilir. Aşağıdaki örneklerde de zikredildiği üzere konar-göçerlerin bazıları kanun dairesinin dışına çıkarak yerleşik halka yönelik şekavet faaliyetleri içerisinde olmuştur. Konargöçerlerin, eşkıyalık hareketlerine girişmeleri ya da yerleşiklere nispetle daha kolay bu tür faaliyetlerin içerisinde bulunmaları, önemli ölçüde kontrol edilemeyişleri yanında, akrabalık ilişkileri sebebiyle himaye edilebilmeleri ile alakalı olmalıdır. Nitekim, eşkıyalık yapan konar-göçer mensupları hem kendi aşiret, oymak veya cemaatleri içerisinde hem de diğer aşiretler içerisinde kolaylıkla saklanabilmekteydiler.²²

Konar-göçerlerin hareketleri, nüfusun arttığı ve daha önemlisi devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde, yerleşik köylünün yerini yurdunu terk etmesi için önemli bir unsur olmuştur. Nüfusun fazla olmadığı ve tarım alanının görece geniş olduğu ilk devirlerde, devlet otoritesi de güçlü olduğundan, konar-göçerlerin hareketleri bir sıkıntı oluşturmazken, ne yazık ki sonraki dönemlerde işler değişmiştir. Nüfusun artması, yerleşme dokusunun yoğunlaşması, tarım alanlarının artık yetersiz kalması ve hepsinden önemlisi, devlet otoritesinin zayıflaması ile diğer unsurlar gibi konar-göçerler de çok rahat hareket etmeye başlamışlardır. Yerleşik nüfusun ekim alanlarına zarar verdikleri gibi insanların canlarına kast etme ve hatta eşkıyalık yapma gibi kanun dışı işlere de girişmişlerdir. Dolayısıyla yerleşik köylü, aşağıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere, bu sıkıntılar ile mücadele etmektense kolay olanı tercih ederek yerini yurdunu terk etmiştir. Bunun izlerini gerek şeriye sicilleri gerekse tahrir, mühime, ahkam, şikayet defterlerinde veya dönemin diğer kaynaklarında görmek mümkündür. Aşağıda kronolojik bir şekilde örneklemler vererek her devirde bu tür sıkıntılarının olduğu ortaya konacaktır.

22 Şaban Bayrak, *Anadolu'da Eşkıyalık Olayları (XVIII. Yüzyılın İlk Yansı 1700-1750)*, IQ Yay., İstanbul 2015, s. 65.

Konar-göçerlerin yerleşiklerle en büyük sıkıntısı artan nüfusa binaen daralan alanda ekonomik faaliyetlerinin karşı karşıya gelmesidir. Konar-göçerler hayvancılık temelli yaşam sürerken yerleşikler tarımsal faaliyetlerde bulunmaktaydı. Yerleşiklerin en büyük problemi, geçim kaynakları olan tarımsal alanlara konar-göçerlerin hayvanlarının zarar vermesidir. Nitekim 1550'lerin başına ait bir tahrir defterinde geçen bir kayda göre Cabirlü/Kürkcuyan cemaatinin davalarının ziraate zarar vermesi nedeniyle ekser halk ziraatinden feragat etmiştir.²³ Maraş Sancağı'na bağlı Pazarcık ve Keferdiz nahiyeleri ise Cepniler tarafından istila edilince kıtlık meydana gelmiştir.²⁴ 1583 yılında ise İnsuyu kazasında Karacaviran köyü halkı ile Atçekelere bağlı Yamanlı oymağı arazi kavgasına girişmişlerdir.²⁵ Bağdat eyaletinde ise 1550'lerden 1580'lere kadar konar-göçerlerin yerleşiklere yönelik istilaları söz konusuydu.²⁶ 16. yüzyılın sonlarına doğru benzer çatışmaları Sivas ve Zulkadriyye'de de görmek mümkündür.²⁷

Konar-göçerlerin normalde kanunen bulunmamaları gereken yerlerde bile varlık göstermeye başladıkları görülmektedir. Nitekim, Kasım 1613 tarihli bir mühimme kaydında Türkmen taifesinin eskiden beri Kütahya haricinde kışlamakta olmalarına karşın, Kütahya Sancağı dahiline gelip ahalinin tarla ve ekinlerini çiğneyerek çeşitli zulümler yaptığı ifade edilmiş ve bunların kışlaklarına gönderilmesi Anadolu Beylerbeyisi ve Kütahya kadısından istenmiştir. Birkaç ay sonra ise Karahisar ve Akşehir ahalisi de benzer durumdan şikayetçi olmuştur.²⁸ Bozulus'a bağlı cemaatler de Diyarbakır Eyaleti sınırları içerisinde yaylayıp kışlamaları gerekirken Anadolu Eyaleti sınırları içerisinde yaylayıp kışlamaya başlamışlardır. Ocak 1614 tarihli belgede bu cemaatlerin "reaya ve berayanın ziraat ve hiraset eyledikleri terekelerin yedirüb ve çiğnedüb külli zulüm ve teaddi üzere oldukları" ifade edilmiştir. Benzer durum diğer eyaletler için de geçerli olup devlet ısrarla beylerbeyi ve kadılardan "itaat-i emr-i şer etmeyenlerin ve başbuğ olup fesada bais olanların" şer ile haklarından gelinmesi istenmektedir.²⁹ Rum Beylerbeyi ve Sivas kadısına gönderilen 1615 tarihli bir hükümden ise Yörük Türkmen taifesinin defterlerde yazılı olan yerleri haricinde yayladıkları ve Sivas civarlarında bulunan yaylaklara geldikleri zaman, yaylakların çevresinde bulunan köylerin hayvan ve tarlalarına zarar verdikleri gibi bu durumdan şikayetçi olan köylülere de zulüm ettikleri anlaşılmaktadır.³⁰ Benzer durum 1691 yı-

23 Alpaslan Demir, *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde ...*, s. 61.

24 Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yay., Ankara 1997, s. 38.

25 Hasan Basri Karadeniz, *Atçekken Oymakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995, s. 95-96.

26 Sam White, *Osmanlıda İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyancıları*, Alfa Yay., İstanbul 2013, s. 319.

27 Sam White, a.g.e., s. 320-321.

28 Ahmet Refik, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, 1989, s. 67.

29 Ahmet Refik, a.g.e., s. 67-70.

30 Mühimme Defteri 81, 50/13.

lında Kütahya, Aydın, Manisa bölgesinde de yaşanmış ve on kadar köyün ahalisi Türkmen cemaatlerinden ekilmiş arazilerine girip ekinlerini mahvetmelerinden dolayı şikayetçi olmuşlardır.³¹ Yabancı ve Osmanlı seyyahlarının yazdıkları aşiretlerin bulunmaları gereken yerler dışında bulunmaları nedeniyle ortaya çıkan sıkıntıya açıkça gözler önüne sermekteydi. Seyyahların belirttiğine göre özellikle Doğu ve Orta Anadolu'da konar-göçerlerin istilalar nedeniyle bazı bölgelerde yerleşik yaşam neredeyse ortadan kalkmış durumdaydı.³²

Osmanlı belgelerinde zikredildiği üzere "*kendi halinde olan*" aşiretler yapılan genellemelerin dışında kalması gerekir. Fakat bazı aşiretlerin, ahlaki olarak da hiçbir sınır tanımadıkları anlaşılmaktadır. Topçular Katibi'nin (1592-1644 arası olaylar) anlattığına göre Türkmen eşkıyaları ortaya çıkmış ve Çorum livalarında, Engürü, Kangırı ve Nehr-i Kızılırmak sevahillerinde re'ayaya erişmiş ve köylerden davarları yağmalamışlar, halka zulümler etmişlerdir. Kaynağın ifadesine göre celali olan Türkmenler kadınlara ve hatta oğlanlara (avrat u oğlanlara) tecavüz etmişlerdir.³³

Sabık Bağdad valisi Vezir Ahmed Paşa'ya gönderilen 1688 tarihli bir hükümde ifade edildiği üzere sekban ve sarıcalar dışında Türk, Türkmen, Kürd ve diğerleri de yol kesme, soygun ve benzeri eşkıyalık hareketleri içerisinde- dir.³⁴ Aralık 1688 tarihinde Anadolu'nun sağ kolunda bulunan kazalara, eyalet ve elviye müstesellimlerine ve kethüda yerlerine ve yeniçeri serdarlarına ve ayan-ı vilayet ve sair işerlerine gönderilen hükümde Anadolu'da bulunan kasabalar ve köylerde levendan taifesi ile birlikte Türkmen ve Kürd aşiretler yol kesip insanları soydukları ve öldürdükleri, reayaya zulm ettikleri anlatılmaktadır.³⁵ Aydın ve Saruhan sancaklarına gönderilen Mart 1699 tarihli hükümde ise Yörük taifesinden olan cemaatlerin iskan mahalleri olan İçel sancağı dışında Alaiyye, Adana, Menteşe ve çevrelerinde şekavet üzere oldukları, yerleşiklerin mallarına ve canlarına kastettikleri, ahaliye zulm ettikleri ifade edilmektedir.³⁶ Hisn-ı Mansur ve Elbistan kazaları da 1688-1689 yıllarında Türkmen cemaatlerinin saldırısına uğramış ve ekinler ile köyler tahrip edilmiş, bir çok kişi de öldürülmüştür.³⁷ 17. yüzyılın sonlarına doğru Antep'e bağlı köyler de aşiretlerin zulümlerinden çaresiz kalmışlar ve meselenin çözümü konusunda merkezden yardım istemişlerdir.³⁸ Aşiretlerin 1691-1750 yılları aralığında Çukurova'da yap-

31 Mühimme Defteri 102, 86/1.

32 Sam White, a.g.e., s. 327-328.

33 Topçular Katibi, C. 2, s. 881.

34 Mühimme Defteri 98, 64/189.

35 Mühimme Defteri 98, 46/126.

36 Mühimme Defteri 111, 269/1.

37 Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 38.

38 Burcu Gelir, *1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimdalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s. 158-168.

tığı eşkıyalık faaliyetleri nedeniyle yerleşik halkın canından bezdiği ve pek çok köyün de boşaldığı belgelere yansımıştır.³⁹

Devletin, eşkıyaların yaptığı kanunsuz hareketler karşısında mücadelede çok fazla başarılı olduğu da söylenemez. Dolayısıyla bu tür hareketler yapanlara karşı şiddetli tedbirler almaya çalışmıştır. Nitekim, 1690 yılında Türkmen taifesinden bazı eşkıyaların yol keserek ahaliyi katletmeleri üzerine Vezir Süleyman Paşa ve Sivas valisine bu eşkıyaların bulunarak öldürülmeleri emr olunmuştur.⁴⁰ Maraş havalisinde bulunan Kılıçlı aşiretinin zulümleri son bulmayınca 1714 yılında üzerlerine asker gönderilmiş ve erkekleri kılıçtan geçirilerek geri kalan kadın ve çocukları Kıbrıs'a sürülmüştür. Ancak Kıbrıs'ta büyüyen çocuklar 1733 yılında buradan kaçarak Maraş bölgesine gelmişler ve eskisinden daha fazla bir şekilde zulümlere devam etmişlerdir. Bunun üzerine devlet, aşiret mensubu erkeklerin öldürülmesini, mal ve mülklerinin askerlere ödül olarak verilmesini ve kadın ve çocukların Rakka'ya sürülmesini emretmiştir.⁴¹ Rakka'dan gelerek Sivas ve Kütahya bölgelerine yerleştirilen Türkmen cemaatlerinin yaptıkları zulümden halkın bıkması ve şikayeti üzerine adı geçen cemaatlerin eşkıyalıklarının bastırılması için 1691 yılında emir gönderilmiştir.⁴² Devletin aşiretlerle başa edemediği durumlarda şekaveti terk etmeleri ve yerleşik hayata geçmeleri karşılığında vergi muafiyeti de getirmiştir. Örneğin 1700 yılında Niğde sancağına bağlı Yahyalı kazası köylerine oldukça fazla zarar veren Danişmendli, Yeni-il,⁴³ Halep Türkmenlerine bağlı bazı aşiretler şekaveti terk etmeleri karşılığında Misis derbendine derbendci kaydedilmiş ve hac yolunu korumaları karşılığında bazı vergilerden muaf tutulmuşlardır.⁴⁴

Saruhan Sancağı halkının 1696 yılında divan-ı hümayuna yaptıkları şikayete binaen oluşturulan bir mühimme kaydına göre Sığla, Bolvadin ve diğer mahallere iskan olunan Danişmendlü Türkmen taifesinden bazıları iskan mahallerine gitmeyip köyler arasında dolaşmakta ve köylülerin mallarına, canlarına kastederek zulmetmektedirler.⁴⁵ Aşiretler bazen diğer aşiretlerle birlikte hareket etmekteydiler. Bu çerçevede, Malatya ve nahiyelerinde bulunan halkın tamamı şehrin önde gelen temsilcileriyle 1689 yılında kadiya başvurup farklı aşiretlerden oluşturulmuş **eşkıya konfederasyonunun** zulümlerinden dert

39 Özcan Tatar, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2005, s. 141-310.

40 Mühimme Defteri 99, 70/1.

41 Süleyman Demirci-Hasan Arslan, *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkıya*, Devlet ve Siyaset, Yalın Yay., İstanbul 2012, s. 31.

42 Mühimme Defteri 102, 74/2.

43 Yeni-il Türkmenleri hakkında geniş bilgi için bkz. İlhan Şahin, *Yeni-il Kazası ve Yeni-il Türkmenleri (1548-1653)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1980.

44 Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 45-46.

45 Çağatay Uluçay, *XVII. Asırda ...*, s. 457-458.

Gazi

Akademik
Bakış

23

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017

yanması ilginçtir. Bunlar halkın mal, can ve ırzına tasallut olmuş, halkın çoğu perişan olarak dağılmıştır.⁴⁶ 1689 yı de 1701 tarihli bir belgeye göre ise Mamalı, Cerid ve Pehlivanlı Türkmenleri de Sivas tarafındaki yaylakları kanunsuz bir şekilde kullanmaya başlamıştır. Bu yaylakları kanunsuz bir şekilde kullanmaları yanında halkın tarla ve mahsullerine de zarar vermektedirler. Verdikleri zarar sadece bununla da kalmayıp yerleşiklerin evleri dahi basılıp malları yağmalandığı ve hatta elbiselerine kadar soydukları ifade edilmektedir.⁴⁷ 1700'lü yılların hemen başında Türkmen taifelerinin Manisa'da,⁴⁸ Karaman bölgesinde⁴⁹ ve Sivas'ta⁵⁰ köylülere yaptıkları zulüm ve halkın canından bezmesi ile yaptıkları şikayetler belgelere yansımıştır.

Eylül 1719 tarihinde Sivas beylerbeyisi ve kadısına gönderilen hükümden ise bölgedeki Türkmen aşiretlerinin reyaya yaptığı zulümler görülebilmektedir.⁵¹ Sivas'a gönderilen bir diğer belgede ise mahalle-i cedit mukatasına sahip olan El-hac Hasan'ın şikayeti söz konusudur. Rışvan aşireti Kürtlerinden olan kişiler 1721 senesinde adı geçen mahale baskın yapmış ve El-hac Hasan'ın 200 gurusluk tuzunu alıp yağma ve zulüm yapmışlardır.⁵² Sivas ve Karaman'a gönderilen 1722 tarihli hükümden, konar-göçer taifelerinin konup göçmeleri esnasında ekili dikili yerlere zarar ziyan verdiklerinden şikayet edildiği bildirilip zarar ziyanın tazmin ettirilmesi istenmiştir.⁵³

23 Haziran 1761 tarihli bir başka belgede ise Tokat çevresindeki konar-göçerlerin zararlarından şikayet edilmektedir. Buna göre Türkmen taifesinden Çeyiçli aşireti Van'dan geldikleri yaylaklarına gitmeyip birkaç seneden beri Tokat'ın köylerine konmuşlar ve zorla aldıkları yaylakları zabt etmişlerdir. Ayrıca, köylerdeki ahaliye oldukça fazla zulüm yapmakta ve köylünün mahsulatını da hayvanlarına yedirip zarar ziyan verdirmektedirler.⁵⁴ Aşiretlerin sadece yerleşiklere zararı yoktu. Belgelere yansıdığı üzere bazen bazı aşiretler dışarıdan gelerek yaylaklarda asıl hak sahibi olan aşiretleri canından bezdirerek yaylaklarına da el koyuyorlardı. Bu duruma 1614 yılında Şamlılar aşiretinin hayvanlarıyla birlikte gelerek Sivas'ta İlbeyli aşiretinin yaylalarında hak iddia etmeleri örnek olarak verilebilir.⁵⁵ Kanunen bulunmaları gereken yerde bulunmayan sadece Çeyiçli aşireti değildir. Mayıs 1800 tarihli belgeye göre Yörük taifesinden Kaçarlı cemaati yayla ve güzle mevsimlerinde Ahurdağı'nda yaylarlar iken

46 Süleyman Demirci-Hasan Arslan, a.g.e., s. 33-34.

47 Ahmet Refik, a.g.e., s. 127-128.

48 BOA.A.DVN.SŞKT 39, 1372/2.

49 BOA.A.DVN.SŞKT 43, 349/1.

50 BOA.A.DVN.SŞKT 43, 83/4.

51 BOA.A.DVN.SŞKT.d. 83, 78/4.

52 BOA.A.DVNS.ŞKT. d. 0092, 210/2.

53 BOA.A.DVNS.ŞKT. d. 0093, 110/3.

54 İbrahim Güler, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Hareketleri Olarak İç Göçler", İÜEF. Tarih Dergisi, S. 36, 2000, s. 196.

55 Kadir Pürlü, *Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri*, C. 1, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas 2012, s. 44.

birkaç seneden beri Karahisar-ı Sahib sancağında Sandıklı kazasına ve Altıntaş nahiyesine bağlı bazı köylerin civarlarına kanunsuz olarak inip köylülerin geçimleri olan mahsullerini hayvanlarına yedirerek mahvetmektedirler. Kaçarlı cemaatinin mahsullere zarar vermenin dışında da zulümleri bulunmaktadır. Köylülerin evlerini yakmak, bazı kişileri öldürerek cesetlerini tahrip etmek, haksız yere insanları zorla alıkoymak, dövmek ve yaralamak başlıca zulümleri idi.⁵⁶ 1786 yıllarında Hıdır, Dayılı, Erkekli, Saçı Karalı ve pek çok cemaat Akşehir yakınlarındaki yaylaklarına giderken kendilerine katılan eşkıya grupları ile köylere büyük zararlar vermişlerdir.⁵⁷

XVII ve XVIII.⁵⁸ yüzyıllarda çok yerde birçok defa yaşanan bu türden sıkıntılar, geç tarihlerde bile meydana gelmektedir. Gerçekten de 1840, 1841 gibi son derece geç bir tarihte yaşanan olaylar çok önemli örneklerdir. Nitekim, Kütahya mütesellimine gönderilen 1840 tarihli belgeye göre Göçer Uluyörük taifesinden Çepni, Hardallı, Tatar, Cabir ve diğer cemaatlerden ehl-i fesad içerisinde olanlar 300-400 adam ile kazalarda halkın mal ve mülklerini yağmalamaktadır. Yapılan bu zulümlerden dolayı sadece yerleşik halkın değil yolcuların da emniyetleri kalmamıştır. Bu durumdan şikayetçi olan Uşak, Dinar, Kütahya, Burdur, Isparta başta olmak üzere on beş kazanın kadıları İstanbul'a durumu arz eylemiş, Uşak ve Dinar halkı ise iki kıta mahzar ile ayrıca İstanbul'a durumu bildirmiştir.⁵⁹ Manisa naibi ve zabıtlarına gönderilen 18 Mayıs 1841 tarihli yazıya göre ise Anadolu yörüklerinden Burhan, Tekeli, Sindel ve Çepniler yaylak ve kışlağa giderlerken, etraf sancaklardaki mahsulatı harab eyledikleri gibi ahalinin mülklerini, eşyalarını, yük ve binek hayvanlarını, davarlarını da gasp edip oldukça fazla zulüm yapmışlardır.⁶⁰ Dolayısıyla XIX. yüzyılda⁶¹ dahi konar-göçerler ile yerleşikler arasındaki sorunlar bitmiş değildir.

Konar-göçer oymakların yerleşiklere verdikleri zararlar üzerine devlet bunları zorunlu iskana tabi tutmuştur. Fakat bazen iskan edilen ya da edilmek istenen konar-göçerler yerleşik hayata intibak edememiştir. Örneğin, 1701 yılında Hamid, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Denizli, Uşak ve civarlarında bulunan konar-göçer Danişmendli Türkmen cemaatlerinin sınırsız ve harabe durumda olan 42 adet köye iskan edilmelerine dair ferman çıkmışken, cemaatlerden bir kısmı iskanı kabul edip 18 adet sınırsız ve harabe durumdaki köylere yerleşerek buraları şenlendirmiştir. Fakat cemaatlerin bazıları iskan edildikleri mahalde kalmayıp yasaklandıkları kazalarda gezmeye ve yerleşik ahaliye zararlar ver-

56 İbrahim Güler, a.g.m., s. 198.

57 Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 38-39.

58 XVIII. Yüzyılın ilk yarısında konar-göçerlerden kaynaklanan sıkıntılar için bkz. Şaban Bayrak, a.g.e., s. 157-225; Ayrıca bkz. Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 44-57, 110-116.

59 İbrahim Güler, a.g.m., s. 210.

60 Çağatay Uluçay, *18. ve 19. Yüzyıllarda ...*, s. 196.

61 Konar-göçerler ile yerleşikler arasında XIX. yüzyılda yaşanan problemler için bkz. Mehmet Ak, a.g.e., s. 203-225.

meye devam etmiştir. Şüphesiz bunda iskan edilen alanların uygunsuz olması yanında konar-göçerlerin geçim kaynağı alışkanlıklarının hayvancılık olması da etkili olmuş olmalıdır.⁶² 1699 yılında Rakka'ya iskan edilmeleri emredilen fakat iskân mahallerine gitmeyerek Develü ovasında şekavet hareketlerinde bulunan bazı cemaatlerin, Karaman havalisindeki mutasarrıf ve kadıların şikayeti üzerine, 1702 yılında gönderilen emirle Kıbrıs'a nakledilerek iskan edilmeleri emredilmiştir.⁶³ Yerleşik hayata intibak edemeyen oymaklardan biri de Dulkadirli oymaklarıdır. *Kenzül-vekayi*, tarih verilmemekle beraber, tahminen 1692'den 1706-1707'ye kadar, Dulkadirli ulusundan olan Tacirlü ve diğer oymakların yaşantılarını anlatmaktadır. 1696 yılından itibaren iskan edilmeye çalışılan Tacirlü oymağı yerleşikliği kabul etmediği gibi eşkıyalığa da başlamıştır. Bu durum yerleşmiş olan cemaatleri de etkilediği için bazı cemaatlerin zarara uğrayarak etrafa dağılmalarına ve bölgede nizamın bozulmasına neden olmuştur. Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa'nın yanında divan katibi bulunan *Kenzül-vekayi* müellifi Mustafa Sakıb Efendi, bizzat gördüğü ve takip ettiği bu olayları hikaye etmektedir. Sakıb Efendi'ye göre, Tacirlü oymağı ile diğer oymakların tedib hareketine, Karaman valisi Haşan Paşa ile Maraş Beylerbeyi Mustafa Paşa başta olmak üzere bir takım sancak beyleri ve sancak mutasarrıfları katılmıştır. Tedib hareketine katılan hükümet kuvvetlerinin, devamlı hareket ve dağınmış bir şekilde bulunan Tacirlü oymağını yakalamakta çaktığı güçlükler, Mustafa Sakıb'ın *Kenzül-vekayi*'nde canlı ve renkli bir üslupla anlatılmaktadır. Bu tedib hareketine rağmen, Tacirlü oymağının vere geldikleri 2500 kuruş mal ile 16 Mart 1708 tarihinde Rakka eyaletine iskan olunmaları ferman olunmakla beraber, bir kısmının yine yeni iskan mahallerine gitmedikleri görülmüştür.⁶⁴ Aşiretlerin iskan mahallerine gitmemesi de problemdir. Nitekim Karaman ve Sivas sancaklarının kazaları ve kadılarına gönderilmiş olan 1683 tarihli fermana, mukataa reayasından olup perakende ve perişan olmuş bazı cemaatlerin her biri buldukları yerde on yıl geçti ise oranın defterine aksi takdirde eski yerlerine getirilerek vergilerinin tahsil edilmesi istenmiştir.⁶⁵

Konar-göçerler ile yerleşikler arasında her dönem yaşanan problemlerde, konar-göçerlerin akrabalık ve aşiret bilinci ile ortak hareket etmeleri nedeniyle, daha çok yerleşikler etkilenmiştir. Mamalı, Cerid ve Pehlivanlı taifelerinin 1701 yılında Sivas bölgesinde yaptıkları zulümler pek çok köyün ahalesinin perakende ve perişan olmasına neden olmuştur.⁶⁶ Benzer şekilde, 1761 yılında Çeyiçli aşiretinin Tokat civarında yaptığı zulümler nedeniyle de pek çok reaya-

62 Tufan Gündüz, *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri*, Yeditepe Yay., İstanbul 2005; Ahmet Refik, a.g.e., s. 124-127; Benzer örnekler için bkz. Süleyman Demirci-Hasan Arslan, a.g.e., s. 114-116.

63 Yusuf Halaçoğlu, a.g.e., s. 47-48.

64 İlhan Şahin, "Kenzül-Vekayi Mustafa Sakıb Efendi ve Eseri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, İstanbul 1977, s. 95-118.

65 Konya Şeriye Sicili 27, 293/3.

66 Ahmet Refik, a.g.e., s. 127-128.

nın perakende ve perişan olduğu belgelere yansımıştır.⁶⁷ Konya şeriye sicilinde kayıtlı 29 Temmuz 1788 tarihli bir hükümden anlaşıldığı üzere İçil Sancağı'nın Sarıkavak bölgesinde eşkiya Koca Abdullah etrafına Yörügan taifesinden birkaç yüz erazili toplayarak Larende ahalilerinin mallarına, ırzlarına ve canlarına hücum ederek ahalinin perakende ve perişan olmalarına sebep olmuşlardır.⁶⁸ 1800 yılında Karahisar-ı sahib sancağında Kaçarlı cemaatinin yaptığı zulümler de pek çok köyün ahalisini canından bezdirmiştir. Mallarına ve canlarına kast eden Kaçarlı cemaati nedeniyle yerleşikler arasında korku hakim olmuş ve bundan dolayı perakende ve perişan olacaklarını ifade etmişlerdir.⁶⁹

Sonuç

Yapılan arkeolojik çalışmalar da göstermektedir ki tarih boyunca pek çok yerleşme terk edilmesi akabinde ortadan kalkmıştır. Yerleşmelerin terk edilmesi yakın döneme kadar hala geçerliliğini koruyan bir iskan problemidir. Bu problemin dünyanın hemen hemen her bölgesi için geçerli bir olgu olduğu yapılan araştırmalar ve yayınlanan kitap/makaleler neticesinde anlaşılmaktadır. Yabancıların üzerinde oldukça fazla durdukları bu mesele Osmanlı Anadolu'su için söz konusu değildir. Konunun önemine işaret eden Suraiya Faroqhi dışında Osman Gümüşçü, Oktay Özel gibi az sayıda araştırmacının çok geniş ve çeşitli arşiv kaynağı çalışmasına girişmeden, ki bu çalışma tek bir kişinin yapabileceği boyutta değildir, kaleme aldıkları çalışmalar önemli olmasına karşın yabancı araştırmacıların bu konuda kat ettiği mesafenin çok gerisindedir. Osmanlı Anadolu'su için sorunun boyutu terk edilen/kaybolan yerleşmelerin oranının yüksekliğinden de anlaşılabilir. Nitekim 16. yüzyılda kayıtlı köylerin, bölgelere göre değişiklik göstermekle beraber, yaklaşık % 55-65'inin 20. yüzyıla kadar gelen süreçte terk edilerek günümüze ulaşmadığı ifade edilebilir. Osmanlı iskan tarihinde önemli bir problem olan bu meselenin neden ortaya çıktığına dair pek çok hipotez öne sürülebilir. Hiç şüphesiz bu kayıpların tamamını tek bir nedene indirgemek zordur. Dolayısıyla köylerin terk edilme ve ortadan kalkma gerekçesi olarak tüm Anadolu için tek bir neden söylemek çok da olası değildir. Her bölgenin kendi iç dinamikleri farklı olması nedeniyle temelde farklı nedenler söz konusudur. Bazı durumlarda birkaç nedenin birleşmesi de köylerin terk edilme oranını etkilemektedir. Bu çerçevede bu makalede oldukça fazla sayıdaki belgelerden sadece örnek olarak alınanlardan da anlaşıldığı üzere Anadolu'da, her dönem yaşanmış olan konar-göçer yerleşik mücadelesi köylerin terk edilmesinde bir etkidir. Özellikle devlet otoritesinin zayıfladığı dönemlerde konar-göçerlerin artan bir şekilde yerleşiklerin üzerine baskı kurması nedeniyle yerleşik köylü bu sıkıntılar ile mücadele etmektense, kolay olanı tercih ederek yerini yurdunu terk etmişlerdir. Bu çerçevede, Osmanlı dönemi

67 İbrahim Güler, a.g.m., s. 196.

68 Konya Şeriye Sicili 65, 84/1.

69 İbrahim Güler, a.g.m., s. 198.

Göçer

Akademik
Bakış

27

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017

Anadolu iskan tarihinde önemli bir sorun olan kaybolan yerleşmeler bahsinde, konar-göçerler ile yerleşiklerin mücadelesi sorunun nedenlerinden sadece biri olabileceği ifade edilebilir.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

A.DVN.SŞKT.d., 39, 43, 83.

Mühimme Defterleri, 81, 92, 93, 98, 99, 102, 111,

Konya Şeriye Sicili, 27, 65

Basılmış Kaynaklar, Tetkik Eserler, Makaleler ve Tezler

Ahmet Refik, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, 1989.

AK, Mehmet, *Teke Yörükleri (1800-1900)*, TTK Yay., Ankara 2015.

BAYRAK, Şaban, *Anadolu'da Eşkıyalık Olayları (XVIII. Yüzyılın İlk Yarısı 1700-1750)*, IQ Yay., İstanbul 2015.

DEMİR, Alpaslan, "15-16. Yüzyıl Anadolu'sunda Nüfus-Toprak İlişkisi (Turhal Kazası Örneği)", *OTAM*, S. 27, Bahar 2010, s. 59-88.

DEMİR, Alpaslan, "İskan Sürecinde Konar-Göçerler: Manisa ve Çevresi Örneği (XVI-XX. Yüzyıllar)", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu-IV Saruhanoğulları Beyliği 5-7 Kasım 2015*, Manisa., Basılmamış Bildiri.

DEMİR, Alpaslan, *XVI. Yüzyılda İçel ve Çevresinde Bozdoğan Cemaati*, Gece Kitaplığı, Ankara 2015.

DEMİR, Alpaslan, *XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Anadolu'da Bozdoğan Yörükleri*, Berikan Yay., Ankara 2012.

DEMİRCİ, Süleyman-ARSLAN, Hasan, *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkıya*, Devlet ve Siyaset, Yalın Yay., İstanbul 2012.

FAROQHİ, Suraiya, "Anadolu İskanı ve Terk edilmiş Köyler Sorunu", *Türkiye'de Toplum Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler*, 1976, s. 289-302.

GELİR, Burcu, *1680-1700 Tarihleri Arasında Ayntab (Gaziantep) Şehrinde Asayiş Problemleri ve İslam-Osmanlı Ceza Hukuku Uygulamaları*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006.

GÜLER, İbrahim, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Nüfus Hareketleri Olarak İç Göçler", *İÜEF. Tarih Dergisi*, S. 36, 2000, s. 155-212.

GÜMÜŞÇÜ, Osman, *Coğrafyaya Davet*, Yeditepe Yay., İstanbul 2013.

GÜMÜŞÇÜ, Osman, *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK Yay., Ankara 2001.

GÜNDÜZ, Tufan, *XVII ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri*, Yeditepe

Göç

Yay., İstanbul 2005

GÜNDÜZ, Tufan, "Dulkadirli Türkmenleri", *I. Kahramanmaraş Sempozyumu Bildirileri*, İstanbul 2006, s. 451-455.

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yay., 2. Baskı, İstanbul 2007.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Yay., Ankara 1997.

KANKAL, Ahmet, "Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar I: İskân", *OTAM*, S. 9, Ankara 1998, s. 225-239.

KARABAĞ, Servet-ŞAHİN, Salih, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Ankara 2003.

KARADENİZ, Hasan Basri, *Atçeken Oymakları*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995.

ÖZÇAĞLAR, Ali, "Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma", *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 3, Ankara 1995, s. 93-128.

ÖZÇAĞLAR, Ali, *Coğrafyaya Giriş*, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara 2003.

ÖZEL, Oktay, "Osmanlı Anadolu'sunda Terkedilmiş/Kayıp Köyler Sorunu (17-19. Yüzyıllar)", *Ötekilerin Peşinde Ahmet Yaşar Ocak'a Armağan*, Timaş Yay., İstanbul 2015, s. 557-591.

PÜRLÜ, Kadir, *Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri*, C. 1, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas 2012.

SEMPLE, Ellen, "Fizikî Çevrenin İnsana Etkileri", (Çev. Yılmaz Arı), *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.

ŞAHİN, İlhan, "Kenzül-Vekayi Mustafa Sakıb Efendi ve Eseri", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 7-8, İstanbul 1977, s. 95-118.

ŞAHİN, İlhan, "Göçebeler", *Osmanlı*, C.IV, Ankara 1999, s. 132-141.

ŞAHİN, İlhan, *Yeni-il Kazası ve Yeni-il Türkmenleri (1548-1653)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Doktora Tezi, İstanbul 1980.

TABAKOĞLU, Ahmet, "Osmanlı İçtimai Yapısının Ana Hatları", *Yeni Türkiye Dergisi*, C. 32, Ankara 2000, s. 331-345.

TATAR, Özcan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkıyalık Olayları ve Aşiret İskanı (1691-1750)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Elazığ 2005.

Topçular Katibi, C. 2, s. 881.

TÜMERTEKİN, Erol-ÖZGÜÇ, Nazmiye, *Beşeri Coğrafya*, Çantay Yay., İstanbul 2002.

ULUÇAY, Çağatay, *18. ve 19. Yüzyıllarda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Berksoy Basımevi, İstanbul 1944.

ULUÇAY, Çağatay, *XVII. Asırda Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Mani-

Geri

Akademik
Bakış

29

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017

sa Halkevi Yay., İstanbul 1944.

WHITE, Sam, *Osmanlıda İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyânları*, Alfa Yay., İstanbul 2013.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler*, C. IX, Ankara 2002, s. 183-215.

Extended Abstract

The movements of nomads are an important factor for that settled peasants left their country in the periods of weak of state authority and increased population. In the first periods that there isn't more population and relatively large agricultural area, the movements of nomads didn't create a problem because of the strong state authority; but in the last periods unfortunately things changed. The increase in population, the intensification of settlement pattern is now inadequate for agriculture and most of all, the state authority weaken so, the nomads started to do ease and reckless moves. They caused damage to the plantations of the resident population and also they begun to works even illegal as banditry. So, settled peasants choosed easy thing rather than dealing with these problems and they left their country. What should be particularly emphasized here is that this situation does not encompass all nomads and there are not only nomads in such activities. Nomads can engage in banditry movements or relatively easily involved in such activities. It must be related to the fact that nomads can be safeguarded due to their relations with their relatives as well as to their considerable uncontrollability. The greatest constraint of nomads to the settlers is the confrontation of economic activities in the narrowing area, which is built up by the growing population. While nomads were livestock-based, residents were engaged in agricultural activities. The greatest problem of settlers is that the agricultural lands which are the means of subsistence are hurt by the animals of the immigrants. Over time, it seems that nomads are even present in places where they should not normally be found. Sometimes different groups of tribes could form illegal activities by forming a union. Even if the state had forced these tribes to enforce different regions, it was not a solution. The state has not stopped tough measures against the illegal activities of the nomads, which started from the 16th century and continued sometimes by the 20th century. But these measures, which often fail, are far from being a remedy.

The abandoned /lost village is a serious problem of the Ottoman settlement history and It is firstly mentioned by Suraiya Faroqhi. She wanted to draw researchers' attention of this issue with the article that she presented named "Anadolu İskânı ile Terkedilmiş Köyler Sorunu" in 1976. But until recently since 1976, there is not an independent study on this issue. For this reason, the study of Tübitak is important which gives an explanation for the missing villages of Anatolia and spesifically made with the help of Sivas, Konya and

Manisa, This study has been created with both archive resources and studies conducted on the land. As a result of this study, it can be said that 50-60% of the villagers in Anatolia in the late 16th century did not reach to the present day. More importantly, it is also revealed at what periods the disappeared peasants in the studied regions have been left behind. It is certain that the loss of the villagers can not be attributed to a single reason. It can be concluded that there is a problem by observing the vastness and intensity of abandoned settlements. In order to understand what this problem might have originated from, it is necessary to show in which time periods and at what intensity the settlements have disappeared. Given that each region has its own geographical, economic and social differences, it is obvious that the reasons and periods of abandonment / disappearance of settlements could be different. In this study, struggle between nomad and settlements in the Ottoman State will be evaluated in the context of the problem about abandoned/lost villages.

Görüş

Akademik
Bakış

31

Cilt 11
Sayı 21
Kış 2017